

EL PUJOLET (AVINYONET DEL PENEDÈS, ALT PENEDEDES). PRIMERS TREBALLS D'INVESTIGACIÓ

RESUM

Els treballs arqueològics duts a terme al jaciment del Pujollet ens permeten constatar novament la significació del període ibèric a la comarca de l'Alt Penedès. La documentació de diversos tipus d'estructures, així com de materials arqueològics, ens permetrà, en un futur, conèixer millor aquest lloc i els seus trets més significatius.

ABSTRACT

The archaeology works carried out in El Pujollet site have again proved the significance of the Iberian period in the Alt Penedès Area. This site and its most significant features will be better known in the future when several types of structures and archaeological materials may be documented.

CONSIDERACIONS PRÈVIES

El jaciment del Pujollet es troba situat en un turó a 230 metres sobre el nivell del mar, al costat de la font de la Canya, dins del municipi d'Avinyonet del Penedès (*fig. 1*). Es tracta d'un jaciment no conegut fins al moment.

Els treballs de rebaix mecànic de la zona efectuats pel pagès per plantar vinya permeten constatar l'existència d'una gran quantitat d'estructures, caracteritzades per la forta concentració de pedres, cendres, ceràmica i ossos, que semblaven respondre inicialment a un camp de sitges. La notificació de l'existència del jaciment va ser donada per Xavier Esteve, estudiant d'arqueologia i veí d'Avinyonet, al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Com a conseqüència, entre els dies 30 de març i 9 d'abril d'enguany hem dut a terme treballs de prospecció i excavació orientats a valorar la quantitat d'estructures existents, i la seva potència estratigràfica mitjana. Es tracta de treballs preliminars, per tal de poder establir les premisses bàsiques de cara a futurs treballs arqueològics més intensos.

En conseqüència, dos han estat els treballs duts a terme:

1. En primer lloc, un reconeixement de la zona, i l'aixecament d'un planell on s'ubicaren les diverses estructures arqueològiques, per tal d'assolir una primera caracterització de les possibles tipologies existents.

2. En segon lloc, l'excavació d'algunes de les estructures a efectes d'avaluar la potència estratigràfica existent.

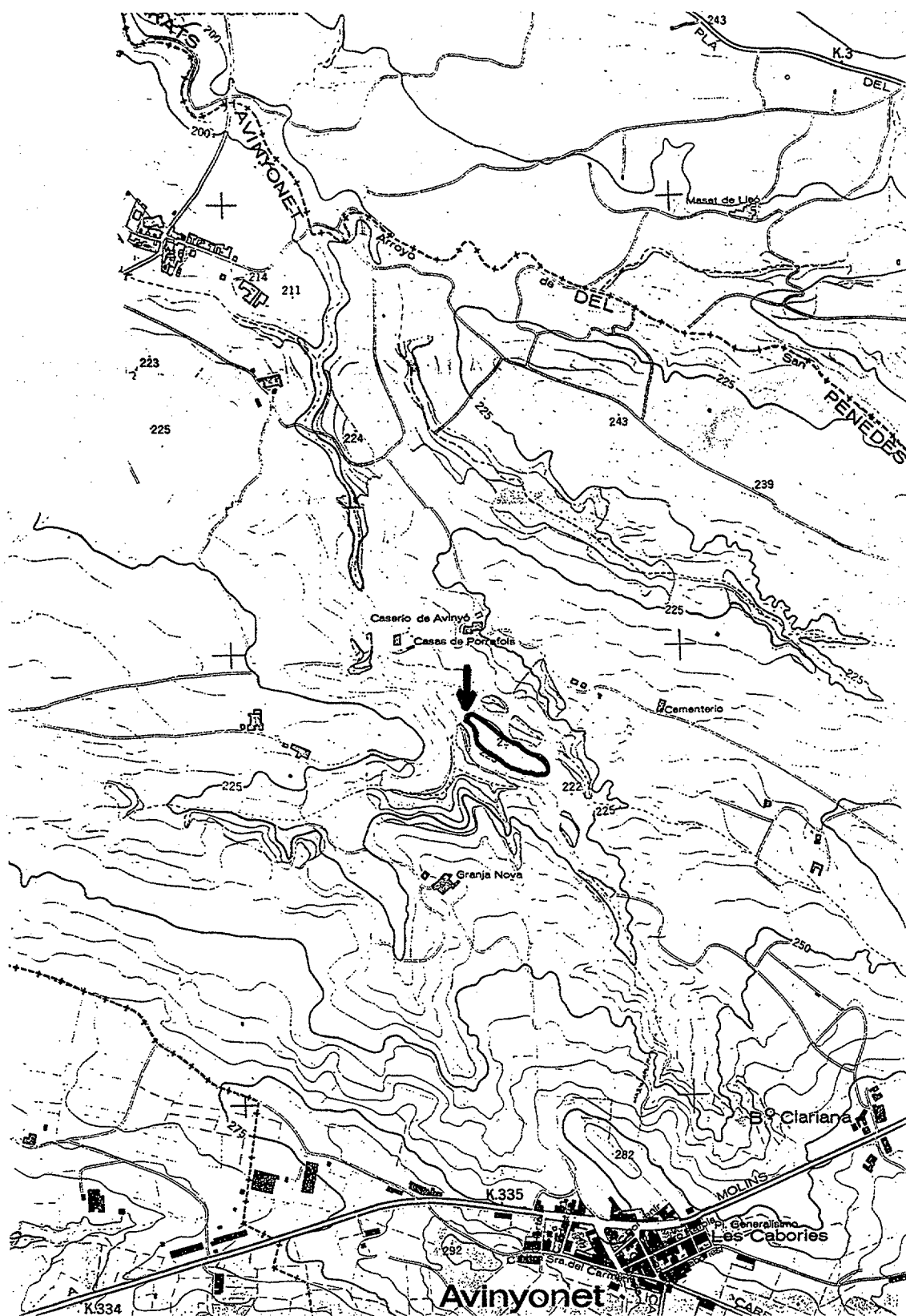

Figura 1. Plànol cartogràfic amb la ubicació del jaciment. 1987.

METODOLOGIA I DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

Treballs de planimetria i prospecció

La planimetria s'ha efectuat per mitjà d'un nivell òptic i cintes mètriques. De tal forma, es va establir un eix est-oest amb una orientació de 320° est, situant dins la seva llargada, d'uns 210 metres aproximadament, tot un seguit de claus equidistants a 10 o 15 metres, segons els casos. A partir d'aquests referents, es va triangular el punt central de cadascuna de les acumulacions que s'observaven superficialment (*fig. 2*).⁽¹⁾

Seguint aquestes directrius metodològiques s'han individualitzat un total de 176 estructures, amb trets diversos, que responen a les variables que s'evidenciaven superficialment o, en molts dels casos, de forma molt més clara, mercès a les intervencions puntuals efectuades per furtius amb detectors de metalls.

A efectes de clarificar millor els resultats d'aquest treball hem elaborat un gràfic on figuren les variables considerades per a la identificació de les diverses estructures. De tal forma, la presència o l'absència de pedres, de cendres, d'argila cremada, de ceràmica, de restes de molins i de fauna i/o malacologia ens ha permès diferenciar les concentracions identificades (*fig. 11*). Cal destacar que sobre les 176 acumulacions situades al plànol, tan sols en 18 dels casos (10,2% del total) n'hem pogut delimitar superficialment el perímetre.

En la pràctica totalitat hem identificat com a estructura qualsevol acumulació que presentés, com a mínim, una concentració significativa de pedres i material ceràmic, fos o no un espai delimitable en superfície. En altres casos, la seva individualització ha estat més evident, atès que gran part o la totalitat de les variables considerades es trobaven presents dins d'aquests espais. Cal destacar que la desigual presència d'herbes i matolls, sobretot a la banda sud de la zona estudiada, dificultava la identificació d'estructures, circumstància que ens obliga a ser prudents i considerar com a molt probable l'augment de la seva quantitat després dels corresponents treballs de neteja i desbrossament de la referida zona. En aquest mateix sentit, sembla evident que els tre-

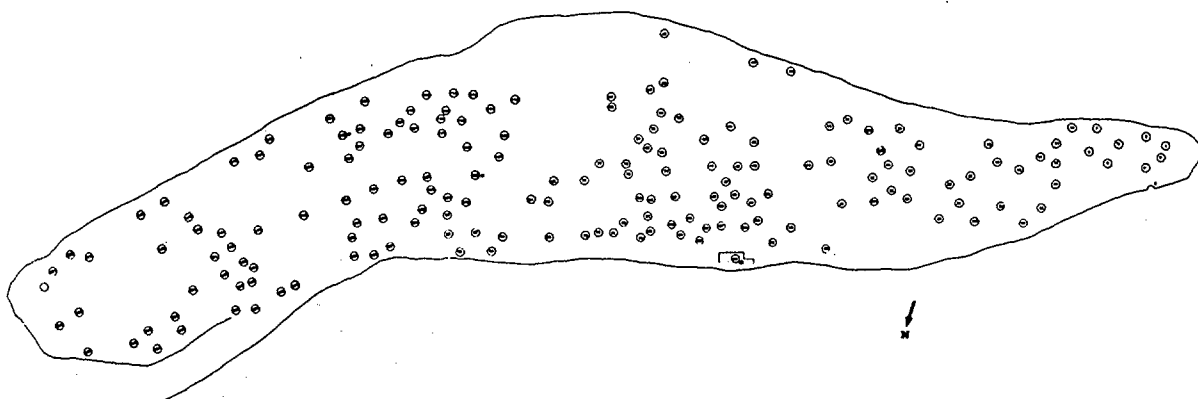

Figura 2. Planta arqueològica amb la situació de les estructures documentades (Joan Garcia Targa; Magi Miret i Mestre). Els punts negres ens indiquen la situació de les estructures excavades.

balls associats a la formació del camí d'accés a aquesta zona varen afectar altres estructures, tal com observem als talls dels talussos efectuats a tal efecte.⁽²⁾

Treballs d'excavació

Un cop finalitzats els treballs planimètrics, vam procedir a la selecció de tres estructures que pels seus trets externs ens van semblar d'interès. Cal destacar que, tot i que inicialment pensàvem que la potència estratigràfica conservada seria molt minsa, l'excavació d'aquests exemples no va corroborar la nostra idea inicial, fet que ens impossibilità de finalitzar de forma adient aquests treballs d'excavació en el termini considerat inicialment.

Tot seguit passem a descriure cadascuna de les intervencions realitzades:

- Estructura 60

Es troba situada a la meitat nord-oest de la zona estudiada, al límit del turó en la seva part nord (*fig. 2*). En superfície s'observaven grans acumulacions de terrossos d'argila cremada, així com una considerable quantitat de pedres, restes d'un molí de granet, i ceràmica a mà i a torn de tradició ibèrica. Els treballs de roturació del pagès permetien documentar una gran quantitat de restes de tovot (*fig. 6*).

En primer lloc, vam procedir a delimitar un espai concret d'excavació resseguint la taca d'argiles cremades. D'aquesta forma va quedar configurat un espai rectangular de 3 metres de llar-

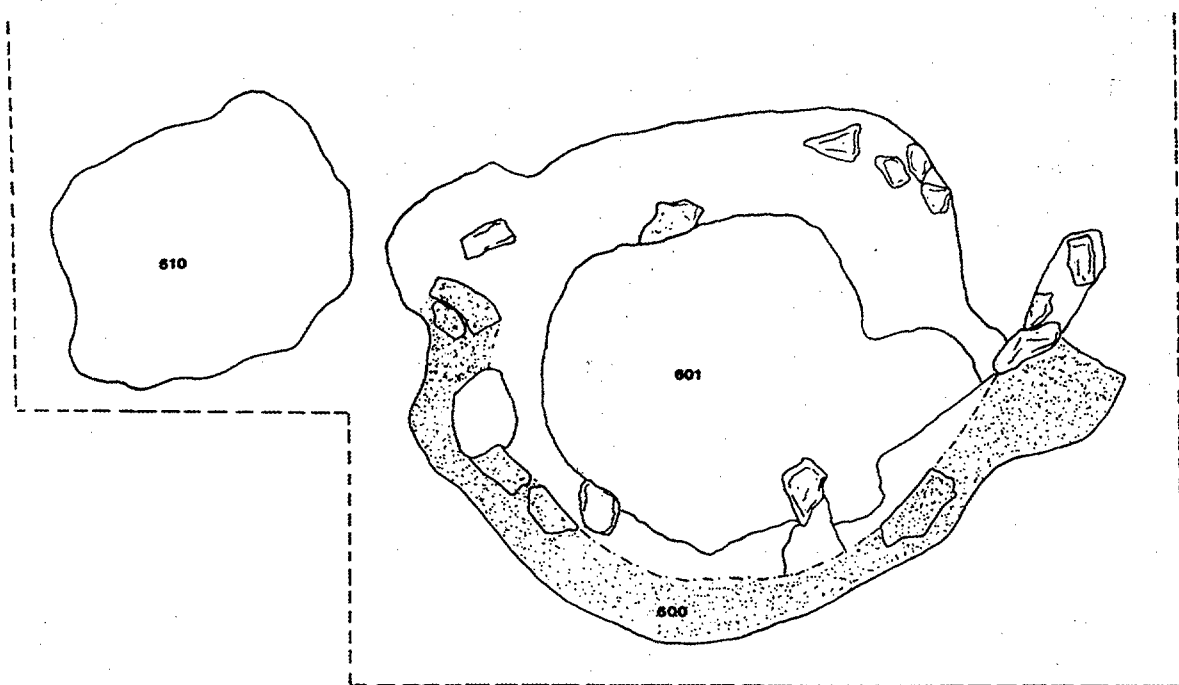

Figura 3. Estructura 60. Planta arqueològica del forn i de la unitat 610.

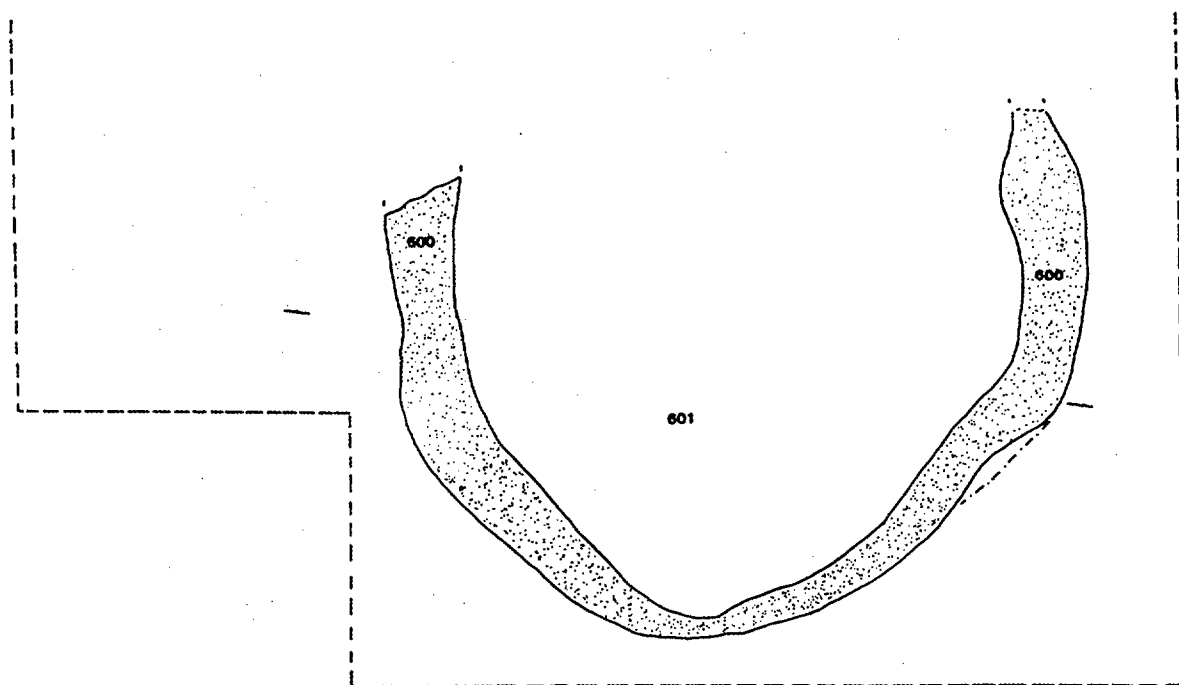

Figura 4. Estructura 60. Planta arqueològica del forn. Perímetre de l'estructura (u.e. 600).

gada per 2,60 metres d'amplada. Aquest nivell superficial, definit com a unitat estratigràfica 601, era format per les restes de la volta d'un forn, fet amb tovot i argila cremada, enfonsat i greument afectat al llarg dels successius rebaixos efectuats pel pagès (figs. 3 i 7). Tot i ser evident la destrucció de la cobertura d'aquesta estructura, finalment va poder ser delimitada, confirmant-se que gran part havia estat construïda excavant el terreny natural, fet que ha permès la conservació del seu mur perimetral circular (u.e. 600).

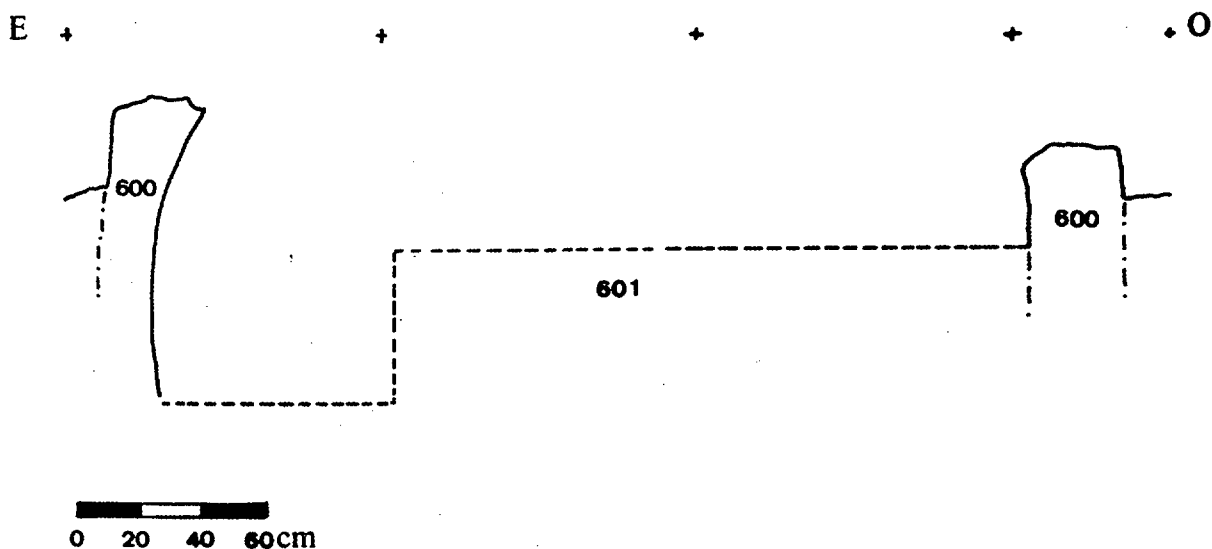

Figura 5. Estructura 60. Secció est-oest del forn.

*Figura 6. Estructura 60.
Vista general de la zona
abans d'iniciar-se els treballs
de delimitació.*

*Figura 7. Estructura 60. Vista
general del forn. Perímetre
extern i nivell d'enderroc.*

Figura 8. Estructura 60. Perímetre del forn.

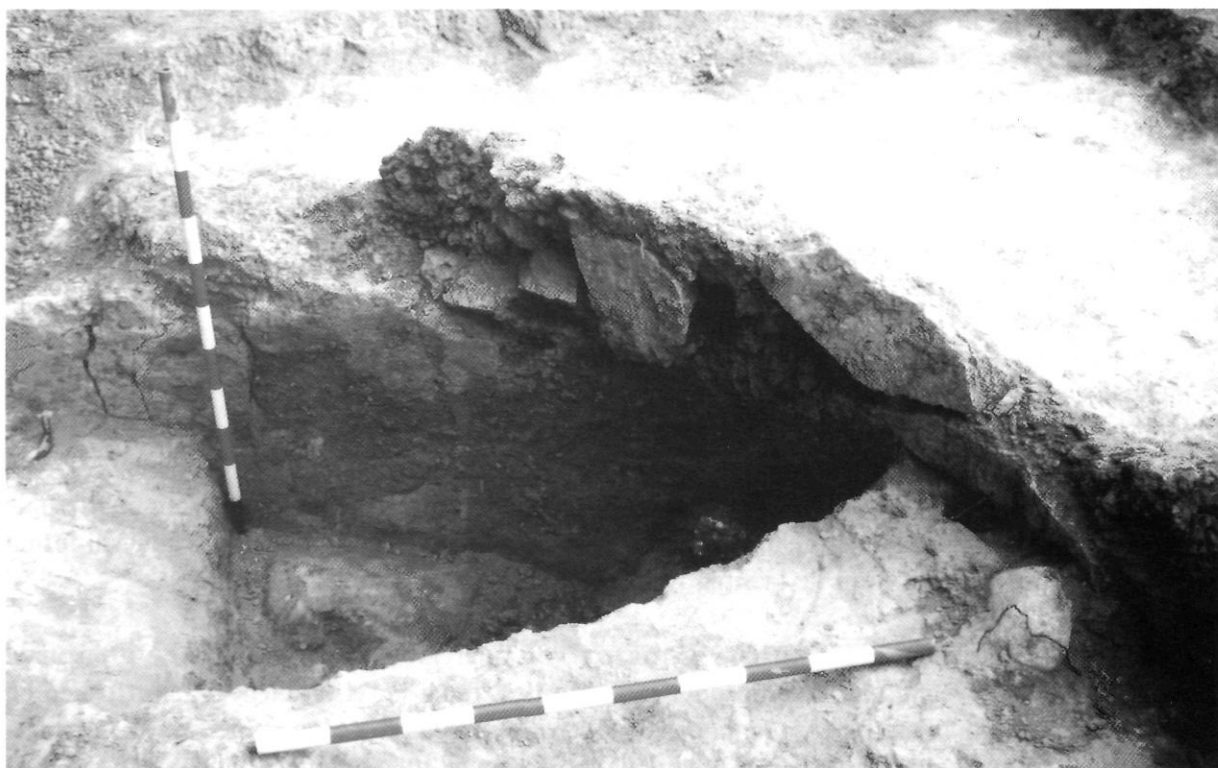

Figura 9. Estructura 60. Sondeig. Pot observar-se la paret de tovot.

L'arrencament sistemàtic dels arbres situats al límit nord de la zona va afavorir i accelerar la destrucció total del forn en aquest sector, que suposem que correspondria a la seva entrada, atesa la proximitat d'aquesta zona respecte a la font existent per sota de l'espai ocupat pel jaciment (*figs. 4 i 8*).

Amb la finalitat de comprovar la potència del nivell d'amortització de l'estructura vam efectuar una petita cala adossada al mur de l'estructura per la seva banda est. El rebaix en aquest sector va assolir una fondària d'un metre i permeté observar la bona conservació de la paret lleugerament corbada de tovot del forn (*figs. 5 i 9*). Tanmateix, donada la brevetat dels treballs, no vam aconseguir arribar al nivell de la corresponent graella (*fig. 5*). Cal destacar, però, que es conservaven en bon estat les parets de l'estructura fins a l'arrencament de la volta, diferència que s'evidenciava pel fet d'estar l'argila cremada a la zona de cobertura de l'estructura.

Dins del conjunt de materials ceràmics de la unitat 601 en destaca la varietat de les produccions: ceràmica campaniana A amb un 10% (*lám. I: 4*),⁽³⁾ àmfora indeterminada amb un 5%, comuna ibèrica amb un 55% (*lám. I: 2*), ceràmica ibèrica a mà, amb un 30%.

Per qüestió de temps, no es van poder finalitzar els treballs a l'estructura 60. D'altra banda, per tal d'aprofundir en els seus trets constructius vam agafar tot un seguit de mostres de l'enderroc de les parets així com del terra de l'interior de l'estructura (u.e 601).

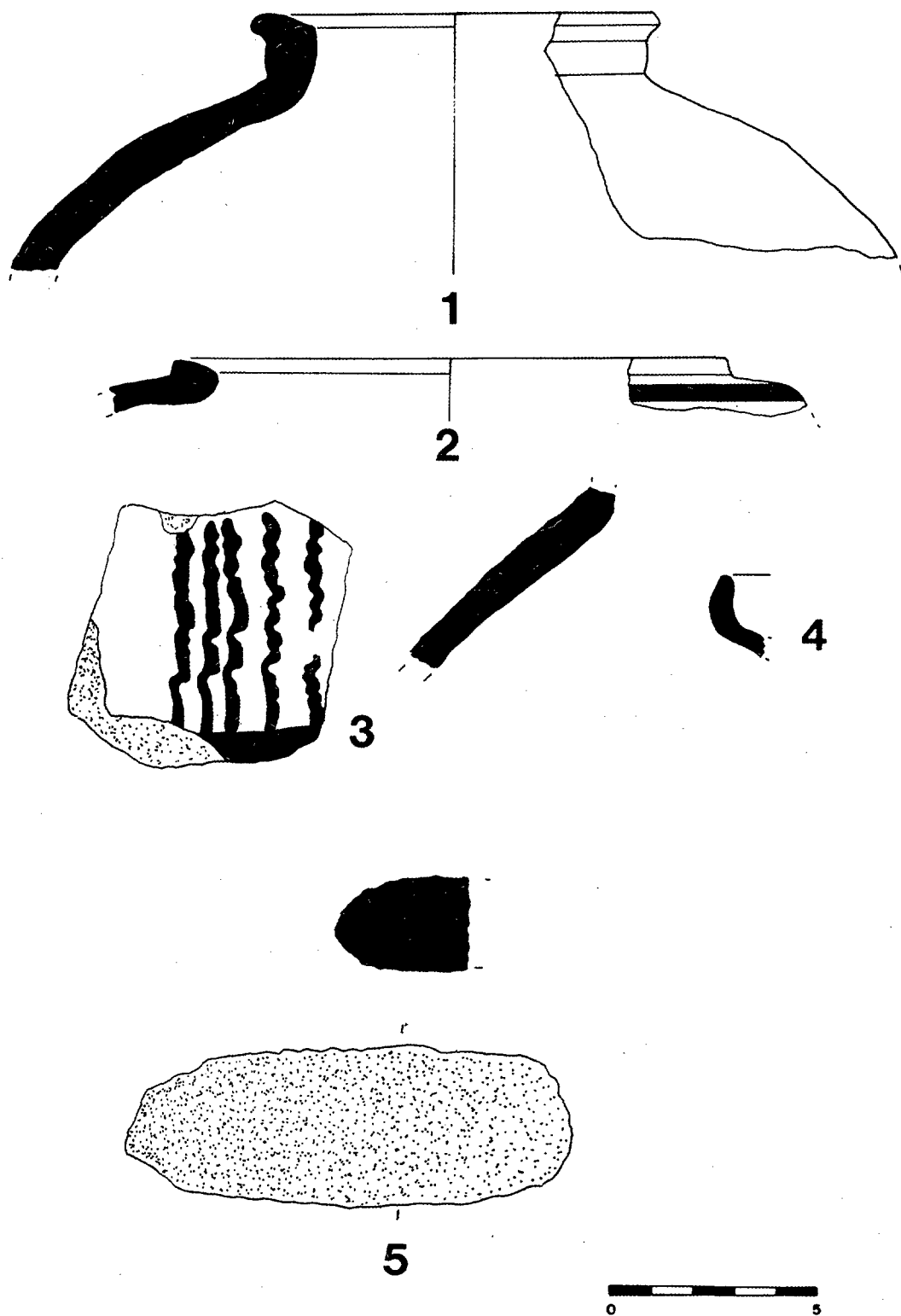
La unitat estratigràfica definida com a 610 correspon a una concentració de cendres i abundant material ceràmic situat en la proximitat del forn i que hem considerat com a integrat dins la mateixa estructura 60 (*fig. 3*). A efectes de la seva diferenciació estratigràfica, els materials documentats s'han inventariat i estudiat de forma diferenciada. Una primera hipòtesi interpretativa seria considerar que aquesta concentració de cendres d'1'10 metres de diàmetre aproximadament podria correspondre a part de l'escombrera del mateix forn, atesa l'absència d'altres evidències estructurals. Si bé aquesta hipòtesi semblava prou adient, si tenim en compte la proximitat d'aquestes dues unitats, estratigràficament es troba molt per sobre de la cobertura del forn, i la pràctica totalitat dels materials de la unitat 610 són produccions de ceràmica ibèrica a mà (*lám. II: 3*), a diferència de les documentades a la u.e. 601, que són majoritàriament de ceràmica ibèrica a torn.

- Estructura 106

Es troba situada a la part central del turó (*fig. 2*). L'aspecte d'aquest espai abans de començar els treballs es caracteritzava per la concentració de pedres, cendres, ceràmica i ossos dins d'un espai ben delimitat, que feia 1'40 metres de diàmetre, aproximadament.

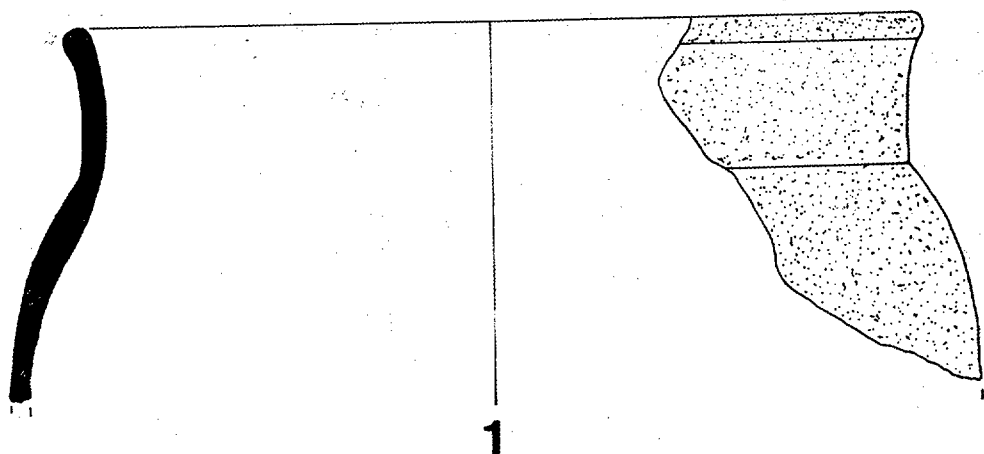
Un cop aixecades les pedres que delimitaven superficialment l'estructura, vam anar rebaixant sistemàticament el seu rebliment i recollint les restes de materials existents. D'aquesta forma es va documentar el límit nord de la sitja, retallada a l'argila natural.

Formant part del rebliment de l'estructura van aparèixer diverses pedres de gran mida endinsades que, suposem, van ser abocades dins d'aquest espai en el moment d'amortització de l'estructura. Si bé inicialment pensàvem que, atès l'intensiu rebaix dut a terme pel pagès, la potència d'estructures com aquesta seria molt reduïda, casos com la 106 evidencien que encara es conserva, a la part central del turó, una fondària de més d'1 metre.

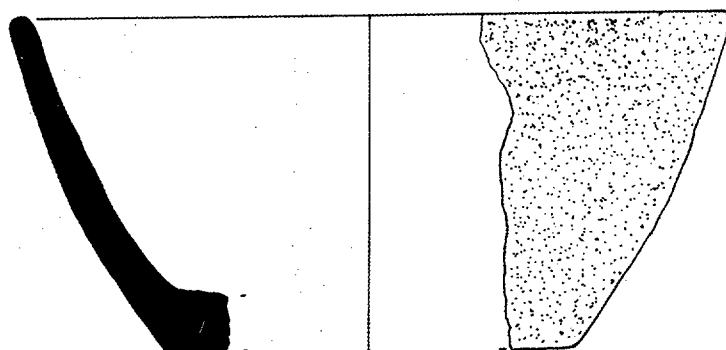

Làmina I.

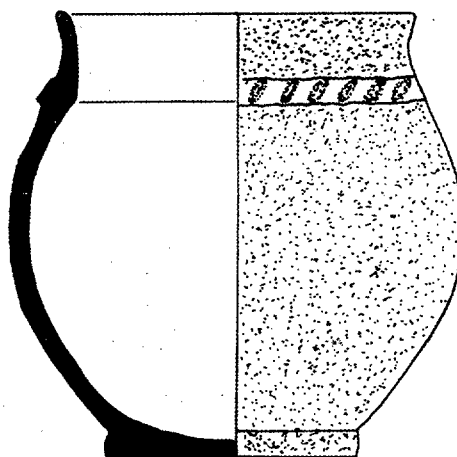
1. Estructura 60, u.e. 610: àmfora ibèrica, coccio reductora. 2. Estructura 60, u.e. 601: àmfora ibèrica pintada, coccio reductora. 3. Estructura 106: ceràmica ibèrica oxidada pintada. 4. Estructura 60, u.e. 601: ceràmica campaniana A (possible forma Lamb. 21/25). 5. Estructura 106: mà de molí de granet.

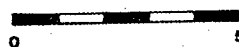
1

2

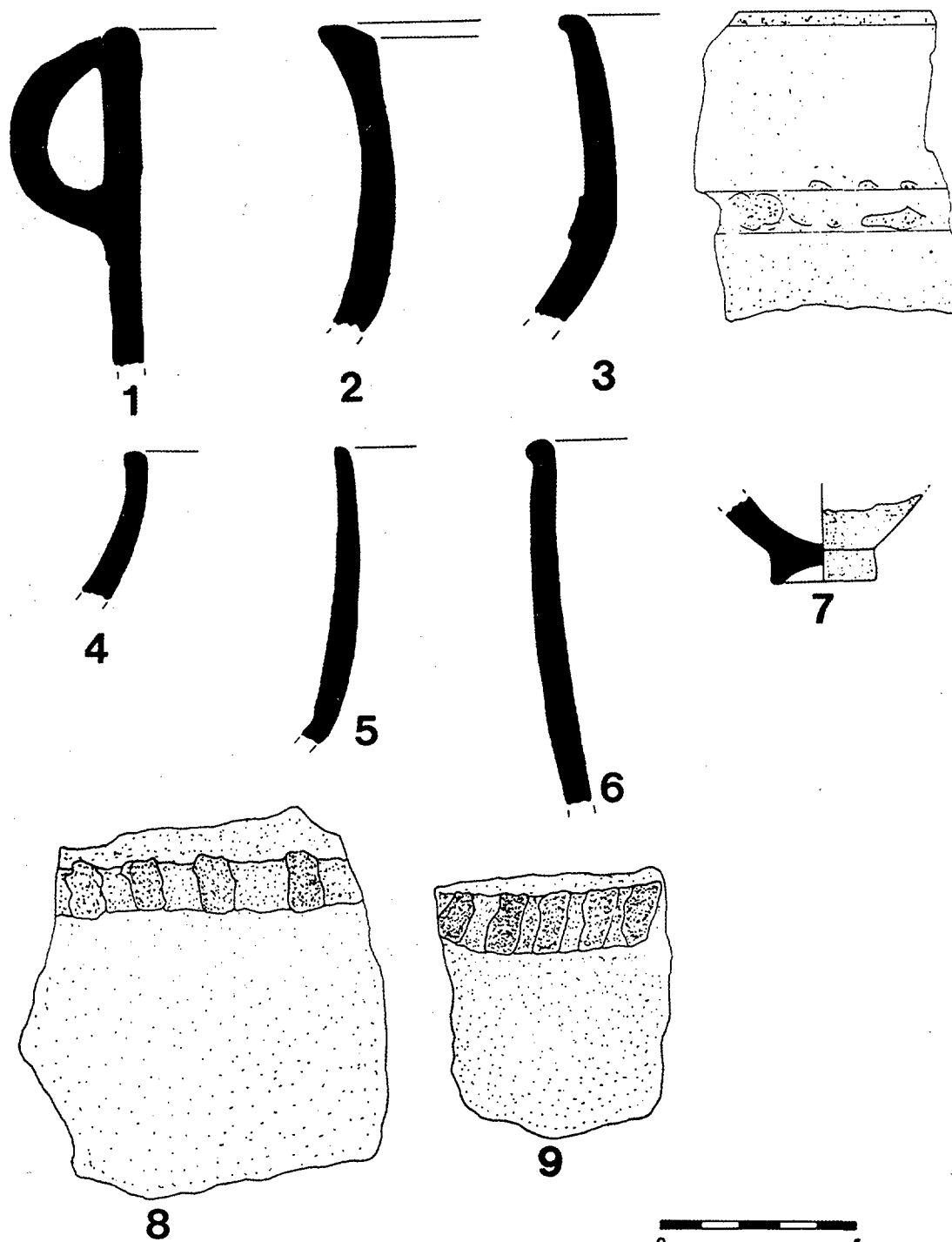

3

Làmina II.

1. Estructura 106: vora i paret d'olla de ceràmica ibèrica a mà, coccio oxidada. 2. Estructura 125: perfil complet d'un bol/escudella de ceràmica ibèrica a mà, coccio reductora. 3. Estructura 60, u.e 610: vas de ceràmica ibèrica a mà decorat amb cordons, coccio oxidada.

Làmina III.

1. Estructura 106: vora, paret i nansa d'una olla de ceràmica ibèrica a mà, coccio reductora. Presenta bruyit a les superfícies externa i interna. 2. Estructura 125: vora d'olla amb encaix per a tapadora de ceràmica ibèrica a mà, coccio oxidant. 3. Estructura 125: vora d'olla de ceràmica ibèrica a mà amb decoració de cordons, coccio oxidada.

4-6. Estructura 106: vores d'olla de ceràmica ibèrica a mà, coccio reductora, presenta acabat exterior bruyit.

7. Estructura 106: fons amb peu d'una olleta de ceràmica ibèrica a mà, coccio reductora.

8-9. Estructura 106: fragments informes de ceràmica ibèrica a mà amb decoració de cordons.

El fons de la sitja, com sol ser normal, es trobava lleugerament corbat, amb les parets en pendent cap als costats de l'estructura. No es va poder establir el seu límit, tot i que el fons d'argila natural va poder ser localitzat en la totalitat de l'espai excavat durant el dies de treball.

Sens dubte, l'estructura 106 és la que ens ha aportat una major quantitat de materials arqueològics, fonamentalment ceràmics i fauna. Dins del conjunt ceràmic, cal destacar la significació de les produccions ibèriques fetes a mà, amb un 83% del total de peces identificades (*lám. II: 1; lám. III: 1, 4-6, 7, 8-9*). La ceràmica ibèrica a torn constitueix el 12% (*lám. II: 1*), i les produccions que presumiblement són d'origen púnic arriben al 5%. D'altra banda, cal destacar la presència de part d'una mà de molí (*lám. I: 5*).

- Estructura 25

Es troba situada a la meitat est del turó i a prop del límit sud de l'espai estudiat (*fig. 2*). En superfície, aquest espai es caracteritzava per la forta acumulació de cendres, pedres i fragments d'un molí de granet. Un cop delimitat el seu perímetre en superfície, es va procedir al rebaix sistemàtic del seu rebliment amb la finalitat de delimitar la seva extensió i, posteriorment, conèixer la seva forma i fondària.

Com ja hem comentat en el cas anterior, si bé vam aconseguir conèixer la potència estratigràfica del seu rebliment, no vam poder delimitar en la seva totalitat el corresponent perímetre. En tot cas, es tracta d'una estructura que respon a unes mides molt semblants a l'estructura 106, és a dir, d'1'40 metres de diàmetre, aproximadament.

Pel que fa al material arqueològic recuperat, en aquest cas, les produccions de ceràmica ibèrica a mà constitueixen el 100% del material. Es tracta, com als altres casos, de formes diferents d'olles, gerres i bols amb decoracions i acabats molt diversos. Com resulta obvi, responen a recipients d'ús quotidià (*lám. II: 2; lám. III: 2,3*). Cal afegir, en aquest cas, la significació quantitativa de les restes faunístiques que, juntament amb la ceràmica, formaven part d'un sediment ennegrit de cendres, amb una significativa presència de carbons.⁽⁴⁾

CONSIDERACIONS GENERALS SOBRE EL JACIMENT

L'excavació parcial d'aquestes tres estructures ens permet d'establir dos trets bàsics d'aquest jaciment pel que respecta al material arqueològic recuperat:

1. En primer lloc, destaquem l'abundància de ceràmica en totes les estructures. El nombre total de fragments informes ha estat de 1.553 i el nombre d'individus, 136 (*fig. 10*).

2. En segon lloc, les produccions de ceràmica ibèrica a mà constitueixen el 78% del total. Les importacions es registren tan sols en tres estructures: a la 60 amb dues formes de ceràmica campaniana A i un fragment d'àmfora indeterminada; a la 106 amb tres fragments de nanses d'àmfora púnica. Totes dues estructures han estat excavades parcialment. Finalment, l'estructura 142 presentava bocins de ceràmica campaniana A, en superfície.

EL PUJOLET. QUANTITAT D'INDIVIDUS
SEGONS PRODUCCIONS

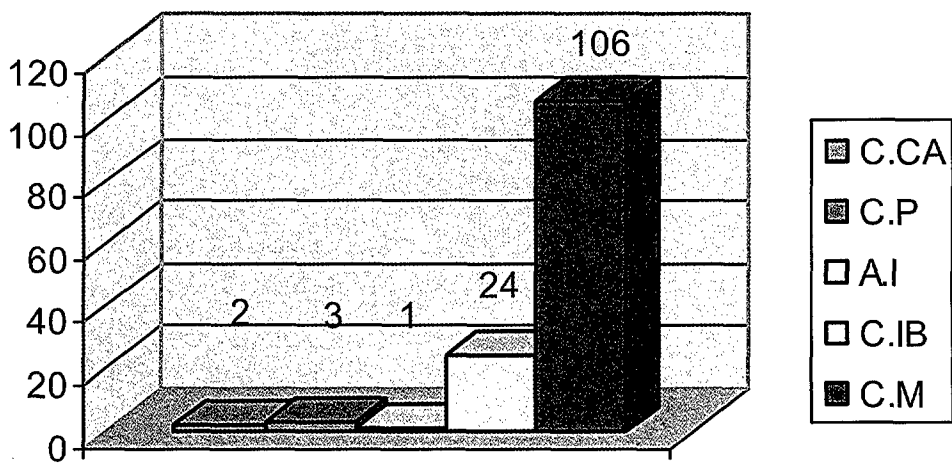

Figura 10. Gràfic de ceràmica. Quantitat d'individus segons produccions. Les abreviatures de la llegenda del gràfic tenen les següents correspondències: C.CA = Ceràmica Campaniana; C.P = Ceràmica Púnica; A.I = Àmfora Indeterminada; C.IB = Ceràmica Ibèrica a Torn; C.M = Ceràmica Ibèrica a Mà.

EL PUJOLET. QUANTITAT D'ESTRUCTURES
SEGONS VARIABLES DE PROSPECCIÓ.
NÚMERO TOTAL D'ESTRUCTURES: 176

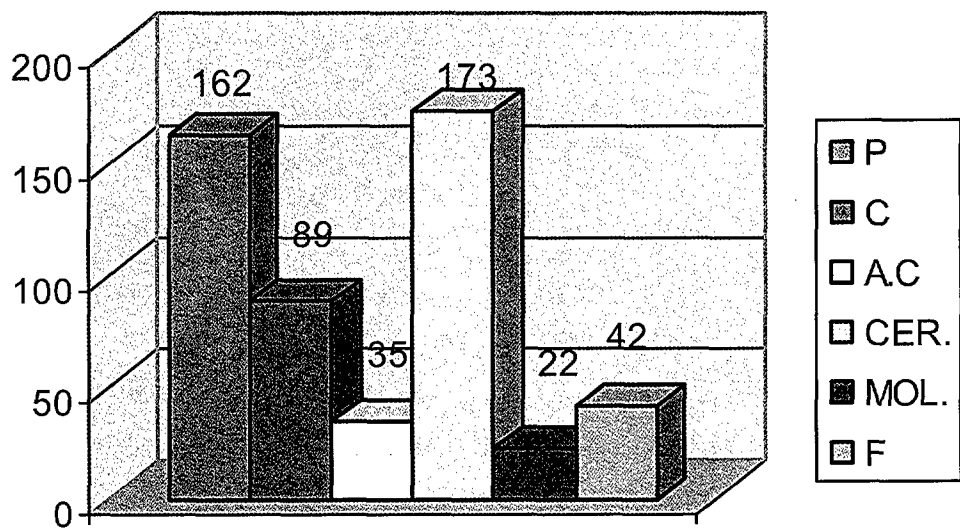

Figura 11. Gràfic. Quantitat d'estructures segons variables de prospecció. Número total d'estructures: 176. Les abreviatures de la llegenda del gràfic corresponen a les següents variables utilitzades durant els treballs de prospecció: P = Pedres; C = Cendres; A.C = Argila Cremada; CER = Ceràmica; MOL = Molins; F = Fauna.

Com a trets complementaris, destaquem la significativa presència de restes òssies d'animals que formen part del 23,8% de les estructures i, en menor quantitat, de molins amb un 12,5% (*fig. 11*).

Si als percentatges de materials recuperats els afegim la significativa presència de cendres (presents en un 50,5% del total) i d'argila cremada (present en un 19,8% del total) com a part significativa del rebliment de les estructures, sembla clar que ens trobem davant d'un tipus d'assentament que respon a la utilització majoritària de l'espai en relació a les activitats quotidianes d'una comunitat (*fig. 11*).

Desconeixem quin percentatge del total d'estructures són sitges, però sembla clar que la barreja de deixalles de menjar, estris per a l'explotació agrícola i recipients ceràmics de funcions diverses són evidències clares d'un establiment constant en aquest indret. En aquest sentit, l'estudi superficial del turó no ens ha permès documentar possibles estructures d'habitació associades en aquestes sitges, inicialment destinades a l'emmagatzemament d'excedents i, posteriorment, utilitzades com a abocadors de les escombraries produïdes per la comunitat. Tenim, però, en aquest sentit, dues evidències clares de l'existència de quelcom més que un camp de sitges. Per una banda, l'estructura 60, un forn de ceràmica i, d'altra banda, a la terrassa sud del turó s'ha documentat la pedra d'una premsa amb el seu corresponent canaló. Totes dues evidències semblen clares, i ens orienten a pensar en l'existència d'una gamma d'estructures que responen més a un tipus d'assentament en poblat que a un camp de sitges tal com havíem pensat inicialment.

CONCLUSIONS

El breu estudi efectuat sobre aquest jaciment ens permet de visualitzar un assentament amb uns trets característics molt semblants a altres existents en aquesta zona. En aquest sentit, per la seva ubicació en una suau elevació al costat d'una font d'aigua i un rierol, per la presència d'estructures d'emmagatzemament i d'altres tipus, per la significació de la ceràmica i d'altres materials que associem a activitats quotidianes, se'ns perfila com a molt semblant a un altre jaciment excavat l'any 1991, l'Alzinar Gran de la Massana (GARCIA TARGA, SENABRA i MORAGAS, inèdit).

Si bé a nivell tipològic té moltes semblances amb jaciments coneguts dins del Penedès (CEBRIÀ, RIBÉ i SENABRE, 1992: 87-93), a nivell cronològic tenim problemes per concretar el període d'ocupació de l'indret. Les importacions que ens permeten habitualment datar amb una certa precisió la cronologia d'un lloc, en aquest cas són molt reduïdes en quantitat. La presència de ceràmica campaniana A de bona qualitat ens permet situar, provisionalment, l'amortització del forn dins del segle III abans de Crist.⁽⁵⁾

Cal destacar, però, l'absència d'exemplars d'àmfora itàlica, material habitualment predominant al llarg de tot el segle II. Situem, per tant, de forma provisional la cronologia de les estructures excavades abans del moment en què es generalitza aquesta producció dins dels assentaments ibèrics de la zona, és a dir, mitjans del segle III abans de Crist. La significativa presència de fragments corresponents a ceràmica ibèrica pintada ens ajuden a reforçar la data establerta per mitjà de les importacions campanianes.

Queda clar que els treballs que ara us presentem constitueixen tan sols una primera aproximació sobre el jaciment del Pujolet. Tanmateix, el resultat ens fa ser del tot optimistes sobre la informació que després d'un procés d'excavació i estudi més intens es pugui extreure d'aquest indret. El resultat d'aquesta futura anàlisi ens permetrà ampliar considerablement el nostre coneixement sobre els trets materials d'una cultura tan significativa a casa nostra com és la ibèrica.

NOTES

- (1) Vull agrair l'ajuda donada per l'arqueòleg territorial del Servei d'Arqueologia de la Generalitat, Sr. Magi Miret, en el desenvolupament d'aquests treballs planimètrics.
- (2) Al camí d'accés s'observen lloses de pedra tirades, que en el seu moment servirien com a tapadora de sitja.
- (3) Es tracta de tres fragments que pertanyen a dues peces diferents: una vora forma Lamb 21/25 datable als segles IV-III a. de Crist, i dos fragments d'un fons de plat amb decoració a rodeta, en molt mal estat de conservació.
- (4) En tots el casos excavats hem recollit les corresponents mostres de terra a afectes del seu estudi.
- (5) La vora de ceràmica campaniana A correspon a una forma Lamb. 21/25 datable, segons Beltran (1990), al llarg dels segles IV-III abans de Crist.

BIBLIOGRAFIA

- BELTRAN LLORIS, Miguel (1990). *Guía de cerámica romana*. Libros Pórtico. Zaragoza.
- CEBRIÀ, Artur; RIBÉ, Genís; SENABRE, M. Rosa (1992). «L'arqueologia de l'Alt Penedès: estat de la qüestió als anys 90». *Miscel·lània Penedesenca*, XV (Vilafranca del Penedès): 39-135.
- GARCIA TARGA, Joan; SENABRE, M. Rosa; MORAGAS, Natàlia (1993). *L'Alzinar Gran de la Massana (Font-rubí, Alt Penedès)*. Memòria de l'Excavació d'Urgència, 1991. Presentat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.